

VATANSIZLIĞIN AZALTILMASINA DAİR BM SÖZLEŞMESİ (1961) KARŞISINDA TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNU THE TURKISH CITIZENSHIP LAW TOWARDS THE UN 1961 CONVENTION ON THE REDUCTION OF STATELESSNESS

Nimet ÖZBEK HADİMOĞLU*
Barış TEKSOY**

Özet: Bu çalışmada, Birleşmiş Milletler Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme'ye Katılımımızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı karşısında, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun vatansızlığa yol açan hükümleri incelenmektedir. Türkiye'nin, bağışlanması üzerinden 50 yılı aşkın bir süre geçtikten sonra da olsa, Sözleşme'yi onaylamak istemesi sevindirici bir gelişmedir. Fakat Sözleşme hükümleri ile TVK'nun bazı hükümleri çelişmektedir. Bu nedenle, Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrası uyarınca Sözleşme hükümlerinin üstün tutulması gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Birleşmiş Milletler Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Sözleşme, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK), Vatansızlık

Abstract: In this study, it is examined the articles of the Turkish Nationality Code, numbered 5901, which cause the statelessness, in the view of the Draft Law of the Approval of the United Nation Convention of Reduction of Statelessness. Turkey's intention to approve the Convention, despite the fact that it has passed more than 50 years after its conclusion, is a pleasing incident. However the articles of Convention and some articles of the Turkish Nationality Code are contradicting. For this reason, according to the article 90/5 of Turkish Constitution, the articles of the Convention must be surpassed.

Keywords: United Nation Convention of Reduction of Statelessness, Turkish Nationality Code numbered 5901, Statelessness

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi
** Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Araştırma Görevlisi

GİRİŞ

“Birleşmiş Milletler Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme”¹ (bu çalışmada Sözleşme olarak anılacaktır) 30.08.1961’de New York’ta bağtlanmış; 13 Aralık 1975’te yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme’yi henüz onaylamamıştır. 12.06.2009 tarihinde yeni bir Vatandaşlık Kanunu² (TVK) kabul edilmiştir. TVK’nun kabul edilmesini izleyen dönemde, bir kanun tasarısı hazırlanarak Sözleşme’nin onaylanması³ süreci başlatılmıştır.

Tasarının gerekçesinde, “söz konusu uluslararası belgeyle, vatansız kalma tehlikesi içinde bulunan kişilerin bir vatandaşlık edinmesi ve vatandaşlığı kaybetme yoluyla vatansız kalacak olanların vatandaşlığının korunması teşvik edilmektedir. Vatansızlıkla sonuçlanabilecek durumlarda, kişilerin vatandaşlıktan mahrum edilmemesi temel alınmaktadır. (...) 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu da vatandaşlık hukukunun esaslarından biri olan herkesin bir vatandaşlığının olması suretiyle vatansızlığın önlenmesi anlayışını taşımaktadır. Kanun, bu çerçevede Türk vatandaşlığını kaybettirme nedenlerini, önceki kanunlara kıyasla daha fazla sınırlandırmıştır. Bu kapsamda, Kanun’un ve 1961 tarihli Sözleşme’nin müşterek bir zemini paylaştığı görülmektedir. Vatandaşlık hukukuna ilişkin anılan uluslararası sözleşme, Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun ortaya koyduğu düzenlemelere uygun ve bu düzenlemeleri güçlendirecek bir muhteva taşımaktadır”, denilmektedir.⁴ Tasarı’dan anlaşıldığı kadarıyla, vatansızlığın önlenmesi

¹ Sözleşme’nin İngilizce metni için bkz. United Nations, Treaty Series, Vol.989, s.175. Sözleşme 30.05.2013 tarihi itibarıyla 51 devlet tarafından onaylanmıştır. Bu devletler için bkz. <http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtidsg_no=V-4&chapter=5&lang=en>, (30.05. 2013).

² 29.5.2009 tarih ve 5901 SK, RG, 12.6.2009, 27256. Bu kanunla 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (11.2.1964 tarih ve 403 SK, RG, 22.2.1964, 11638) yürürlükten kaldırılmıştır.

³ Sözleşme’ye Katılımımızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı için bkz. <www.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0397.pdf>, (29.5.2013). Tasarı’nın gerekçesi ve Dışişleri Komisyonu raporu için bkz. <www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss89.pdf>, (29.5.2013).

⁴ Dışişleri Komisyonu Raporu’nda, “Sözleşme’nin, vatansız kalma tehlikesi içinde bulunan kişilerin bir vatandaşlık edinmesinin ve vatandaşlığı kaybetme yoluyla vatansız kalacak olanların vatandaşlığının korunmasının teşvik edilmesini sağladığı, herkesin bir vatandaşlığı olması ve Türk vatandaşlığını kaybetme nedenlerini sınırlandırması esaslarına dayanması bakımından 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile görüşülmekte olan Sözleşme’nin aynı zemini paylaştığı” ifade edilmiştir. 5.12.2011 tarih ve Esas No: 1/397, Karar No: 82 sayılı Dışişleri Komis-

amacı ve TVK’nda Türk vatandaşlığının irade dışı kayıp hallerinden biri olan kaybettirmeye ilişkin hükümler ile Sözleşme arasında mevcut paralellik, Sözleşme’yi onaylama nedenidir. Çalışmamız, TVK ile Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme hükümlerinin uyumlu olup olmadığını inceleme amacındadır.

I. ULUSLARARASI HUKUKTA VATANSIZLIK

Vatandaşlık hukukunun direktif ilkelerinden⁵ birisi, “herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır” şeklinde ifade edilen ilkedir. Bu ilkeye göre, vatandaşlığı bulunmayan kimse olmamalıdır. İlke, vatandaşlık hakkını vurgulamakta ve vatansızlık hallerinin önüne geçilmesini amaçlamaktadır.⁶

Vatansızlık, doğum anında ya da sonradan ortaya çıkabilir.⁷ Doğum anında ortaya çıkan vatansızlık, devletlerin vatandaşlığın doğumla kazanılmasında kullandığı ölçütlerden kaynaklanabilir. Örneğin, ana babanın uyrukluğunu taşıdığı devletin hukukunun doğum yeri esasını (*jus soli*) kabul ettiği, çocuğun ise kan bağı esasını (*jus sanguinis*) kabul eden başka bir devlette doğduğu durumlarda çocuk vatansız olacaktır. Benzer şekilde, çocuğun vatansız ana babadan, sadece kan bağı esasını kabul eden bir devlet ülkesinde doğduğu durumlarda, çocuk yine vatansız olacaktır.

Vatansızlık, sonradan da ortaya çıkabilir. Hukuk düzenlerinin kişinin iradesi dışında vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesine yönelik hü-

yonu Raporu için bkz, <www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss89.pdf>, (29.5.2013), s.17.

⁵ Vatandaşlık Hukukunun direktif ilkeleri hakkında bkz. Aybay, R.: Vatandaşlık Hukuku, İstanbul 2006, s.59 vd, (Vatandaşlık); Güngör, G.G: Tâbiyet Hukuku Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler-Şeyler, Ankara 2012, s. 20, (Tâbiyet); Erdem, B.: Türk Vatandaşlık Hukuku, İstanbul 2010, s.12-15; Turhan, T./Tanrıbilir, F.B.: Vatandaşlık Hukuku Ders Notları, Ankara 2010, s.29-31; Doğan, V.: Türk Vatandaşlık Hukuku, Ankara 2012, s.41-44.

⁶ Aybay, (Vatandaşlık), s.60; Nomer, E.: Türk Vatandaşlık Hukuku, İstanbul 2009, s.6; Güngör, (Tâbiyet), s. 20.

⁷ Weis’e göre, doğumla ortaya çıkan vatansızlık halleri “orijinal ya da mutlak vatansızlık”; doğumdan sonra vatandaşlığın terki, vatandaşlığın kaybı ve vatandaşlıktan yoksun bırakma hallerinde ortaya çıkan vatansızlık hali “nisbi vatansızlık” hali olarak nitelendirilebilir: Weis, P.: The United Nations Convention on the Reduction of Statelessness”, *The International and Comparative Law Quarterly*, 1962, Vol.11, Issue: 4, s.1074.

kümleri, çifte ya da çok uyrukluğa sahip olmayan kişiler bakımından vatansızlık sonucunu doğurabilir. Sonradan ortaya çıkan vatansızlık hallerinin bir nedeni de arazi terk ve ilhakıdır.⁸

Vatansızlık, gerek kişinin kendisi, gerekse kişinin bulunduğu ülke açısından çeşitli sakıncalar doğurur.⁹ “Uyrukluktan yoksun bir kişi, bulunduğu ülkede, toplumun ve devletin sağladığı olanaklardan yararlanacak, ama ne bulunduğu ülkenin devletine, ne de başka bir devlete karşı uyrukluğun yükümlülükleriyle bağlı olacaktır.”¹⁰ Vatansız kişiler, diplomatik himayesinden yararlanabilecekleri bir devletten yoksundur.¹¹ Ayrıca yasa çatışması (kanunlar ihtilâfı) hukukunda, kişinin millî hukukunun (ulusal yasasının) uygulandığı hallerde vatansızlık hukukî sorunlara sebebiyet verebilmektedir.¹² Öte yandan, vatansız kişi, bir ülkede ikamet etme, çalışma gibi konularda da diğer yabancılara oranla daha fazla güçlüklerle karşılaşabi-

⁸ Birleşmiş Milletler Milletlerarası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan ilke kararları arasında, terk eden devletin vatandaşı olan kişilerin, o devletin vatandaşlığını hangi yolla kazandığına bakılmaksızın terk eden ya da ilhak eden devletlerden en az birinin vatandaşlığına hakkı olduğu esası benimsenmiştir (m. 1). Ayrıca terk eden devletin vatandaşları geçici de olsa vatansız kalmamalıdır (m. 4). İlkelerde ayrıca vatansızlığı önlemek amacıyla seçme hakkının kullanılmasına izin verilmiştir (m. 5 ve m. 7). İlkeler için bkz. Resolution Adopted by General Assembly 30.1.2001, A/RES/55/153, <<http://www.unhcr.org/42bc068d2.pdf>> , (30.5.2013). İnceleme konumuz olan Sözleşme’de de, arazi terk ve ilhakı sonunda ortaya çıkan vatansızlık hallerine yönelik bir hüküm de mevcuttur (m. 10). Bu hükmün ilk fıkrasına göre, “Sözleşme’ye taraf devletler arasındaki toprak devri ile sonuçlanan antlaşmalar, hiç kimsenin bu devir nedeniyle vatansız kalmamasını sağlamak amacıyla gerekli hükümleri kapsamalıdır”. Bu hükümde, ayrıca, “kendisine toprak devredilen ya da başka yollarla toprak elde eden Sözleşme’ye taraf devletin, bu devir ya da elde etme sonucunda vatansız kalma durumunda olan kişilere vatandaşlık hakkı vereceği düzenlenmiştir” (m. 10/2).

⁹ Aybay, (Vatandaşlık), s. 61; Doğan, s.42.

¹⁰ Aybay, (Vatandaşlık), s. 61. Örneğin yalnızca vatandaşlara özgülenmiş olan askerlik veya olağanüstü hal ilanında getirilen çalışma yükümlülükleri bakımından bu durumla karşılaşılabilir. Vatansız kişilerin bulunduğu ülkenin makamlarınca sınır dışı edilmesi de sorun yaratacaktır. Çünkü bu kişiler “vatandaş sınır dışı edilmez” kuralından yararlanamayacaklardır. Vatansızların sınır dışı edileceği ülkenin belirlenmesi de zordur. Uluslararası hukukta kabul edilen devletlerin “uyruklu ülkeye kabul yükümlülüğü”, bu kişiler bakımından uygulanamayacaktır. Zira hiçbir devlet vatansız kişiyi ülkesine kabul etmek zorunda değildir.

¹¹ Aybay, (Vatandaşlık), s. 62; Güngör, (Tâbiyet), s.22; Turhan/Tanrıbilir, s. 29; Doğan, s.42.

¹² Vatansız kişiler hakkında ulusal yasaları bulunmadığı için “yerleşim yeri” , “muted mesken” veya dava tarihinde bulunulan yer gibi başka irtibat noktaları kabul edilmektedir. Örneğin MÖHUK m. 4/a. Bu konuda geniş bilgi için Nomer, s.38; Güngör, (Tâbiyet), s.22.

lir. Ayrıca, kimlik kartı, pasaport¹³ gibi belgeleri edinmesi zordur. Bu nedenlerle, Birleşmiş Milletler¹⁴ ve Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan çeşitli düzenlemelerle¹⁵ vatansızlık halleri azaltılmaya veya önlenmeye çalışılmaktadır.

II. VATANSIZLIK KONULU MİLLETLERARASI SÖZLEŞMELER BAĞLAMINDA VATANSIZLIĞIN AZALTILMASINA DAİR SÖZLEŞME

Çeşitli tarihlerde imzalanan sözleşmeler ile bir yandan vatansızlık azaltılmaya, diğer yandan vatansızların hukukî statüleri güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Birleşmiş Milletler, vatansızlığı kaldırmak için iki yol izlemiştir. Birincisi, Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından ka-

¹³ Pasaport kural olarak kişinin uyrukluğa bağlı olduğu devlet tarafından vatandaşlarına verilmekle birlikte, Pasaport Kanunu'nda (15.7.1950 tarih ve 5682 SK, RG, 24.7.1950, 7564) yabancılara mahsus damgalı pasaportların Türk yetkili makamlarınca da verilebileceği düzenlenmiştir. Bu hükme göre "Tabiiyetsiz bulunan veya tabiiyet durumlarının muntazam bulunmaması hasebiyle ikamet ve seyahatleri bakımından fiilen tabiiyetsizlere tatbik edilen muamelelere tabi tutulmasında İçişleri Bakanlığınca zaruret görülen kimselere icabında mezkûr Bakanlığın alacağı kararla "yabancılara mahsus" damgasını taşıyan ve Türk vatandaşlığını iktisap bakımından her hangi bir manayı veya hamili lehine her hangi bir hak iktisabını tazammun etmeyen bir pasaport verilir" (m. 18). Pasaport Kanunu'nun bu hükmü Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (4.4.2013 tarih ve 6458 SK, RG, 11.4.2013, 28615) ile yürürlükten kaldırılacak hükümler arasında değildir. Anılan Kanun'da vatansızlar, vatansız kişi kimlik belgesi almakla yükümlü kılınmıştır (m. 50). Bu hüküm, Kanun'un yayımı tarihinden bir yıl sonra yürürlüğe girecek olan hükümler arasında yer almaktadır.

¹⁴ Birleşmiş Milletler bünyesinde vatansızlığa ilişkin çeşitli sözleşmeler bulunmaktadır. Bu konuda bkz. Başlık (II).

¹⁵ Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanmış olan Devlet Halefiyeti Halinde Vatansızlığın Önlenmesi Sözleşmesi'nde [Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in Relation to State Succession, Strasbourg 2006, Sözleşme'nin İngilizce metni için bkz. <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/200.htm>>, (30.5.2013)] terk ve ilhak sonucu vatansız kalacak kişilere ilişkin hükümler bulunmaktadır (m. 5/1-a, m. 5/1-b, m.6 ve m. 9). Hükümlerin Türkçe çevirisi için Güngör, (Tabiiyet), s. 36-37, dn.153. Avrupa Konseyi Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'nde her taraf devletin uyrukluğa ilişkin kuralları arasında "vatansızlıktan kaçınılmalıdır" ilkesi yer almaktadır (m. 4/1-b). Sözleşme'nin İngilizce metni için bkz. <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/166.htm>>, (30.5. 2013); Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. Aybay, (Vatandaşlık), s. 449-461. Sözleşme hakkında ayrıntılı inceleme için bkz. Güngör, G.: "Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi", MHB, Yılmaz Altuğ'a Armağan Özel Sayısı, İstanbul 1997-1998, Y. 17-18, S. 1-2, s. 229-250, (AVS); Tanrıbilir, F. B.: "Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku", MHB, Prof. Dr. Ergin Nomer'e Armağan, İstanbul 2002, Y. 22, S. 2, s.791-818.

bul edilen tavsiyelerle hükümetlere öğütler vermek; ikincisi ise, vatansızlığı ortadan kaldırmak veya azaltmak için çok taraflı antlaşmalar yapmaktır.¹⁶

Birleşmiş Milletler Vatansızların Hukukî Durumu Hakkında Sözleşme (1954)¹⁷ de bu uluslararası antlaşmalardan biridir. Anılan sözleşme, vatansızlık hallerini ortadan kaldırmaya yönelik herhangi bir hüküm içermeden, vatansızlara tanınacak hakları düzenlemiştir.¹⁸

Birleşmiş Milletler bünyesinde hazırlanan Bazı Vatansızlık Halleri Hakkında Protokol (1930)¹⁹ (m. 1) ile Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşme (1973)²⁰ (m. 1-3), doğumla meydana gelen vatansızlığı önlemeye yönelik hükümler içermektedir.²¹

Çalışma konumuz olan Sözleşme’de ise, doğumla ortaya çıkan vatansızlığın önlenmesine yönelik hükümler bulunduğu gibi, sonradan ortaya çıkan vatansızlık hallerine yönelik hükümler de bulunmaktadır.²² Sözleşme, vatansızlık durumlarının ortaya çıkmasını önleyen bir mekanizma kurarak vatandaşlık hakkını korumayı amaçlamakta olup, bu sözleşme ile taraf devletler, vatandaşlığın kaybı sonucu doğuracak vatandaşlıkla ilişki kesilme biçimlerini önlemeye teşvik edilmiştir.²³

¹⁶ Altuğ, Y.: “Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1963, C.29, S.1-2, s.204.

¹⁷ Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. United Nations, Treaty Series, Vol.360, s.117. Türkiye, sözleşmeyi henüz onaylamamış olmakla birlikte, 2011 yılında, Sözleşme’nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun Tasarısı hazırlamıştır. Tasarı için bkz. <<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0410.pdf>>, (30.5.2013).

¹⁸ Sözleşmede düzenlenen haklar hakkında bkz. Altuğ, s. 207-208; Batchelor, C.A.: “Stateless Persons: Some Gaps in International Protection”, *International Journal of Refugee*, 1995, Vol.7, No.2, s. 245-249, (Stateless Persons).

¹⁹ Protokol’ün İngilizce metni için bkz. Protocol Relating to a Certain Case of Statelessness, League of Nations, Treaty Series, Vol.179, p.115.<<http://treaties.un.org/Pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=511&lang=en>> (30.5.2013). Protokol’ün ilk maddesine göre, vatandaşlığının kazanılmasını yalnızca kendi ülkesinde doğum esası ile sınırlandırmamış bir devletin ülkesinde, o devletin vatandaşı olan bir anneden ve vatansız ya da vatandaşlığı tespit edilemeyen bir babadan doğan çocuk, belirtilen devletin vatandaşlığına sahip olacaktır.

²⁰ 13.9.1973’te Bern’de imzalanan sözleşmeyi, Türkiye, 17.4.1975 tarih ve 1883 SK ile uygun bulmuştur. Bkz. RG, 4.5.1975, 15226.

²¹ Sözleşmenin ilk maddesine göre, “Âkit Devletlerden birinin vatandaşı olan bir kadının çocuğu, vatansız kalması halinde, doğumla anasının vatandaşlığını kazanır” (m.1/ilk cümle).

²² Sözleşme’nin başlangıçta, fiili vatansızları da kapsamına alması düşünülmüşse de, daha sonra, vatansız tanımını bu kadar genişletmenin uygun olmayacağına karar verilmiştir: Batchelor, (Stateless Persons), s.252.

²³ Batchelor, C. A.: “Transforming International Legal Principles Into National Law:

III. SÖZLEŞME İLE TVK HÜKÜMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

A) DOĞUMLA ORTAYA ÇIKAN VATANSIZLIK HALLERİ BAKIMINDAN

Sözleşme, doğum yoluyla kişinin vatansız kalmasını önlemeye yönelik bir hüküm içermektedir. Sözleşme'ye göre,

“Sözleşme'ye taraf bir devlet, kendi ülkesinde doğmuş olan ve aksi takdirde vatansız duruma düşecek bir kişiye vatandaşlık hakkı tanıyacaktır. Bu vatandaşlık hakkı aşağıdaki biçimlerde tanınır:

- a) Kanunî olarak doğumla ya da
- b) ilgili kişi tarafından ya da adına, ulusal hukukta belirtildiği biçimde, gerekli mercilere yapılan başvuru üzerine. Bu maddenin ikinci fıkrasındaki hükümler dışında böyle bir başvuru reddedilemez.” (m. 1/1).

Bu fıkranın (b) bendindeki koşullara uygun olarak vatandaşlık hakkını tanıyan Sözleşme'ye taraf bir devlet, vatandaşlık hakkını, ulusal hukuku tarafından belirlenen belli bir yaş sınırı ve diğer şartlara bağlı olarak da tanıyabilir”.

Sözleşme'de böylelikle doğumla vatansız olan ve Sözleşme'ye taraf devletin vatandaşlığını kazanamayan kişiye, belli bir yaşa erişmek ve belli bir süre ikamet etmek şartıyla o devletin vatandaşlığını kazanma olanağı getirilmektedir (m.1/2 ve m.1/5).

Sözleşme'nin birinci maddesinin 4. fıkrasında, Sözleşme'ye taraf devletlerden her birine, vatandaşlığını vermediği takdirde vatansız olacak ve ülkesinde doğduğu bu taraf devletin vatandaşlığını, müracaat yaşını geçirdiği veya ikamet şartlarını yerine getirmediği için elde edemeyen kişiye, doğduğu zaman ana veya babasından birisi vatandaşı ise, kendi vatandaşlığını verme mecburiyeti yüklenmektedir.²⁴ Fakat Türk hukukunda böyle bir sonucun doğması TVK m. 7 ile engellenmiştir.

The Right to A Nationality and the Avoidance of Statelessness”, *Refugee Survey Quarterly*, 2006, Vol. 25, Issue 3, s.11, (Avoidance).

²⁴ Altuğ, s.214.

TVK'na göre "Türkiye içinde veya dışında Türk vatandaşı ana veya babadan evlilik birliği içinde doğan çocuk Türk vatandaşıdır" (m. 7/1). Çocuk Türkiye dışında doğmuş olsa dahi çocuğun Türk vatandaşlığını kazanması için belli bir yaşa gelmesi veya Türkiye'de ikamet etmesi şartı aranmaz. Ayrıca TVK'na göre, "Türk vatandaşı ana ve yabancı babadan evlilik birliği dışında doğan çocuk Türk vatandaşıdır" (m. 7/2). Çocuğun Türk vatandaşı baba ve yabancı anadan evlilik birliği dışında doğması halinde ise "soy bağı kurulmasını sağlayan usul ve esasların yerine getirilmesi halinde" çocuk Türk vatandaşlığını kazanır (m. 7/3). Çocuğun Türk vatandaşı babadan ve yabancı anadan Türkiye dışında doğması halinde dahi Türk vatandaşlığını kazanması sağlayan olgu, baba ile çocuk arasında soy bağını sağlayan usul ve esasların yerine getirilmesi olup, çocuk vatansız kalmamaktadır.

Sözleşme'nin 4. maddesinde, "Sözleşme'ye taraf devlet, kendi ülkesinde doğmamış ve kendi vatandaşlığını vermezse vatansız duruma düşecek bir kişiye, doğumu sırasında ebeveynlerinden birisinin kendi vatandaşlığına sahip olması halinde, vatandaşlık hakkı tanır", denilmektedir. Sözleşme'nin bu hükmünde düzenlenen durumun Türk hukukunda meydana gelmesine, yine TVK'nun yukarıda açıklanan 7. maddesi engel olmaktadır.

Sözleşme'de, toprak esası 2. maddede özel olarak düzenlenmiştir. Bu hükme göre, "Sözleşme'ye taraf devletlerin birinin ülkesinde bulunan terk edilmiş bir çocuk, aksi ispat edilemedikçe, o Devlet ülkesinde ve o devlet vatandaşlığını haiz ana ve babadan doğmuş kabul edilir". Sözleşme'nin bu hükmü ile TVK m. 8 birbiriyle örtüşmektedir. TVK'nda da toprak esasına bağlı olarak Türk vatandaşlığının kazanılması hükme bağlanmıştır. TVK'na göre, Türkiye'de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşıdır. Türkiye'de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye'de doğmuş sayılır (m. 8). TVK'nun bu hükmünün temel amacı vatansızlığın önlenmesidir.²⁵

Sonuç olarak, Sözleşme'nin doğumla vatansızlığın önlenmesine yönelik hükümleri ile TVK'nun hükümlerinin birbirine karşıtlık içinde olmadığı söylenebilir.

²⁵ Nomer, s.61; Aybay, (Vatandaşlık), s.109; Doğan, s.64; Erdem, s.85.

B) VATANDAŞLIKLIL İLİŞKİNİN KESİLMESİ SONUCUNDA ORTAYA ÇIKAN VATANSIZLIK HALLERİ BAKIMINDAN

1. TVK’nda Öngörülen Vatandaşlıkla İlişkinin Kesilmesi Biçimleri ve Bunun Sonucu Ortaya Çıkan Vatansızlık Halleri

TVK’nda Türk vatandaşlığıyla ilişkinin kesilmesinin yetkili makam kararıyla ya da seçme hakkını kullanma yoluyla (m. 34-35) gerçekleşebileceği düzenlenmiştir (m. 23). Yetkili makam kararıyla kayıp, “çıkma” (m. 25-28), “kaybettirme” (m. 29-30) ve “vatandaşlığa alınmanın iptali” (m. 31-33) olmak üzere üçe ayrılmıştır (m. 24).

TVK uyarınca kişinin vatansız kalması sonucunu doğurabilecek Türk vatandaşlığıyla ilişkinin kesilmesi halleri, “kaybettirme”, “iptal” ve “Türk vatandaşlığının kazanılmasına sebep olan evliliğin bütanına karar verilmesi” olarak düşünülebilir. Vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi sonucunu doğuran diğer hallerde kişi vatansız kalmamaktadır. Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen Türk vatandaşının mutlaka yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olması ya da kazanaçağına ilişkin inandırıcı deliller bulunması gerekir (m. 25/1-b). Aynı şekilde, seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından çıkan kişiler, bu hakkı kullanmaları halinde, yabancı bir devlet vatandaşlığına sahip oldukları gibi, hakkın kullanılmasının vatansızlık sonucunun ortaya çıkmaması şartına bağlandığı, Kanun’da özel olarak düzenlenmiştir. (m. 34)²⁶

²⁶ TVK m. 34’e göre, “a) Ana ya da babadan dolayı soy bağı nedeniyle doğumla Türk vatandaşı olanlardan yabancı ana veya babanın vatandaşlığını doğumla veya sonradan kazananlar, b) Ana ya da babadan dolayı soy bağı nedeniyle Türk vatandaşı olanlardan doğum yeri esasına göre yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar, c) Evlat edinilme yoluyla Türk vatandaşlığını kazananlar, ç) Doğum yeri esasına göre Türk vatandaşı oldukları halde, sonradan yabancı ana veya babasının vatandaşlığını kazananlar, d) Herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmış ana veya babaya bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazananlar ergin olmalarından itibaren üç yıl içinde Türk vatandaşlığından ayrılabilirler.

(2) Yukarıdaki hükümler gereğince vatandaşlığın kaybı ilgiliyi vatansız kılacak ise seçme hakkı kullanılamaz”.

Seçme hakkını kullanacak bu kişi gruplarının çoğu, görüleceği üzere, zaten çok uyrukludur. Bu nedenle vatansızlık durumu ortaya çıkmaz. Buna rağmen doğabilecek vatansızlık, ikinci fıkraya ile engellenmiştir. Seçme hakkını kullanmak yoluyla Türk vatandaşlığından ayrılma hakkında ayrıntılı inceleme için bkz. Dardağan Kibar, E.: “Türk Vatandaşlık Hukukunda “Seçme Hakkı”nın Gelişimi”, Prof. Dr. İlhan Unat’a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara 2012, s. 255-290.

Vatandaşlık hukukumuzda teknik anlamda “çıkma” olarak düşün-
nebileceğimiz, genel anlamda ise “vatandaşlığın terki” şeklinde tanımlanabilecek durum nedeniyle ortaya çıkan vatansızlık, Sözleşme’nin 7. maddesinde düzenlenmiştir. Hükme göre, “bir sözleşmeci devletin hukukunun vatandaşlık hakkından feragata izin vermesi durumunda, bu feragat, başka bir vatandaşlığa sahip olunana ya da elde edilene kadar, vatandaşlık hakkının sona ermesi ile sonuçlanamaz”. Sözleşme’nin bu hükmünde, ayrıca, “yabancı bir ülke uyrukluğuna geçmeye çalışan bir sözleşmeci devletin vatandaşının vatandaşlık hakkı, ilgilinin yabancı bir ülkenin vatandaşlığını elde etmemesi ya da edeceğini güvence altına almaması halinde sona erdirilemez” (m. 7/2) denilmektedir. Bu hüküm, TVK’nun çıkmaya ilişkin hükmü ile uyumludur. Çünkü Kanun’da da Türk vatandaşlığından çıkma için öngörülen şartlar arasında “yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak” (m. 25/1-b) aranmaktadır.

Sözleşme’nin 8. maddesinde “bir sözleşmeci devlet, hiç kimseyi vatansız duruma düşürecek şekilde vatandaşlıktan çıkaramaz” denilmektedir. Hükümün mutlak olarak uygulanması sonucunda, Sözleşmeci devletler, vatandaşlarına vatansız kalma sonucunu doğuracak herhangi bir yoksun bırakma halini uygulayamaz duruma gelmektedirler. Sözleşme’nin bu hükmü karşısında, TVK’nun “kaybettirme” (m. 29), vatandaşlığa alınmanın iptali” (m. 31) ve “ilgiliye Türk vatandaşlığı kazandıran evliliğin butlanı” (m. 16/3) sonucu doğabilecek vatansızlık hükümlerinin değerlendirilmesi gereklidir.

TVK m. 29 uyarınca hakkında kaybettirme kararı verilen kişilerin vatansız kalmaları mümkündür. Çünkü Kanun’un bu hükmünde “ilgilinin vatansız kalmaması şartıyla” şeklinde bir ibareye yer verilmiştir. Bununla birlikte, TVK’nda kaybettirme kararı, hakkında karar alınan kişiye ilişkin sonuçlar doğurur; bu nedenle kişisel etkilidir. Bu husus, TVK’nda, “kaybettirme kararları şahsîdir, ilgilinin eş ve çocuklarına tesir etmez” (m. 30/2) denilmek suretiyle düzenlenmiştir.

TVK’nda, “Türk vatandaşlığının iptali” başlığını taşıyan hükümde, “Türk vatandaşlığını kazanma kararı; ilgilinin yalan beyanı veya vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizlemesi sonucunda vuku bulmuş ise kararı veren makam tarafından iptal edi-

lir" denilmektedir (m. 31). İptal kararının ilgilinin yakınlarını da etkileyebileceği düzenlenmiştir. TVK'na göre, "iptal kararı ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan eş ve çocuklar hakkında da uygulanır" (m. 31/2.cümle). TVK'nun bu hükmünde iptal kararından etkilenecek kişilerin vatansız kalmamalarına yönelik bir istisnaya yer verilmemiştir. Sözleşme'nin 6. maddesinde yoksun bırakma hallerinin ilgilinin yakınlarına etkisi konusunda şöyle bir hüküm sevk edilmiştir: "Bir sözleşmeci devletin hukuku, bir kişinin vatandaşlık hakkının sona ermesi ya da elinden alınması durumunda, kişinin eşi ya da çocuklarının vatandaşlıklarının sona erdirilmesini içeriyorsa, bu sona erdirilme başka bir vatandaşlığa sahip olunması ya da başka bir vatandaşlığın elde edilmesi şartına bağlı olur". TVK'nun 31. maddesinin 2. cümlesi Sözleşme'nin bu hükmü ile uyumlu değildir.

Sözleşme'nin 5. maddesinde kişisel hallerdeki değişikliğe ilişkin bir hüküm sevk edilmiştir. Bu hükme göre, "bir sözleşmeci devletin hukuku, evlilik, evliliğin sona ermesi, soy bağının düzeltilmesi, tanıma ya da evlât edinme gibi kişisel durumlardaki değişmelerden dolayı, bir kişinin vatandaşlığının sona erdirilmesini içeriyorsa, böyle bir sona erdirilme, başka bir vatandaşlığa sahip olunması ya da kazanılması şartına bağlı tutulmalıdır."²⁷

TVK'nda evlenmenin butlanı sonucu kişinin vatansız kalması ilgilinin evlilik akdinde iyi niyetli olmaması halinde mümkündür. TVK'na göre, "evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan yabancılar evlenmenin butlanına karar verilmesi halinde evlenmede iyi niyetli iseler

²⁷ TVK'nda, tanıma ve evlât edinme bakımından bir vatansızlık durumunun doğması olası değildir. TVK'na göre, tanıma yoluyla Türk vatandaşlığının kazanılması Türk vatandaşı baba ve yabancı anneden doğan çocuk bakımından söz konusu olur. TVK'na göre, "Türk vatandaşı baba ve yabancı anadan evlilik birliği dışında doğan çocuk ise soy bağı kurulmasını sağlayan usul ve esasların yerine getirilmesi halinde Türk vatandaşlığını kazanır" (m. 7/3). Bu hükümde yer alan "usul ve esaslar" kavramı kapsamında tanıma, babalık davası ve yönetsel kararlar Türk vatandaşlığının kazanılması yer almaktadır. Tanıma işlemine bağlı Türk vatandaşlığıyla ilişkinin kesilmesine yönelik bir hüküm TVK'nda öngörülmemiştir. TVK'nda, evlât edinme yoluyla Türk vatandaşlığının kazanılması düzenlenmiş fakat evlât edinmeye bağlı bir vatandaşlıkla ilişkinin kesilme biçimi düzenlenmiş değildir. TVK'nda evlât edinme yoluyla Türk vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin hüküm şu şekildedir: "Bir Türk vatandaşı tarafından evlat edinilen ergin olmayan kişi, millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla, karar tarihinden itibaren Türk vatandaşlığını kazanabilir" (m. 17).

Türk vatandaşlığını muhafaza ederler” (m. 16/3). Türk vatandaşı ile evlenen kişiler, evlenmeden önce herhangi bir uyrukluğa sahip değilse ve Türk vatandaşı ile yaptığı evliliğin butlanına karar verilmişse, söz konusu kişi vatansız kalabilir. Bu hükmün uygulanmasında “kişi vatansız kalmadıkça” şeklinde bir istisnaya yer verilmemiştir. Bu haliyle Sözleşme’nin 5. maddesi ile TVK m. 16/3 birbiriyle uyumlu değildir.

2. Sözleşme’de Öngörülen Vatandaşlıkla İlişkinin Kesilme Biçimleri

Sözleşme, vatandaşlıkla ilişkinin kesilme nedenleri konusunda, Sözleşme’ye taraf devletlerin kullanabileceği ölçütler ve bunun sonunda ortaya çıkan vatansızlığın azaltılmasına ilişkin hükümler sevk etmiştir. Sözleşme’ye göre “Sözleşme’ye taraf hiçbir devlet, hiç kimseyi veya hiçbir kişi grubunu ırkî, etnik, dinî ya da siyasal sebeplerle vatandaşlığından mahrum edemez” (m. 9). Bu hükümde, sayılan sebeplerle bireysel veya toplu şekilde vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi yasaklanmıştır. Sözleşme’nin bu hükmü, TVK’nun Türk vatandaşlığıyla ilişkinin kişinin iradesi dışında gerçekleşmesi halinde kullandığı ölçütlerle (TVK m. 29 ve m. 31) uyumludur. TVK’nda belli bir etnik köken, dinî inanış ya da siyasal sebeplerle Türk vatandaşlığından mahrum etmeye yönelik bir hüküm bulunmamaktadır.

a) Sözleşme’de Vatandaşlıkla İlişkinin Kesilmesinde Genel Kural: Kişinin Vatansız Kalmaması

Sözleşme’nin 8. maddesinin ilk fıkrası, bir sözleşmeci devletin bir kimseyi vatansız duruma düşürecek biçimde vatandaşlıktan çıkarmayacağı hükmünü içermektedir. Sözleşme’nin 7. maddesinin 6. fıkrasında ise, “bu maddede belirtilen durumlar dışında, bu Sözleşme’nin hükümleri ile açık olarak yasaklanmasa bile, hiç kimse bir Sözleşmeci devletin vatandaşlığından, vatansız durumda kalma ile sonuçlanacak biçimde çıkarılamaz”, denilmektedir. Sözleşme’nin bu hükümleriyle vatansızlık sonucu doğuracak vatandaşlıkla ilişki kesilme biçimleri yasaklanmıştır.²⁸

²⁸ Weis, s.1084; Goodwin-Gill, G.S.: “Convention on the Reduction of Statelessness, Introductory Note”, <http://untreaty.un.org/cod/avl/pdf/ha/crs/crs_e.pdf> (30.5.2013), s.5; Altuğ, s.215.

b) Genel Kuralın İstisnaları ve Çekince Konulabilecek Hükümler

Sözleşme'nin 8. maddesinin diğer fıkralarında, ilk fıkrada öngörülen genel kuralın istisnaları ve taraf devletlerce konulabilecek çekinceler düzenlenmiştir²⁹. Bu hükümlerde Sözleşme'ye taraf devletlerin uyruklarıyla ilişkilerini keserken kullanabileceği ölçütler sıralanmıştır. Sözleşme'ye taraf devletlere, kanun gereği ya da ulusal hukuklarına uygun şekilde, Sözleşme'nin bu hükmünde düzenlenen bazı hususlarda çekince koyma olanağı tanınmıştır³⁰. Bunun dışında, Sözleşme'nin 8. maddesi tümüyle çekince konulabilecek hükümler arasında yer almamaktadır. Sözleşme'nin tümüyle çekince konulabilecek hükümleri 17. maddede düzenlenmiştir. Hükme göre, "imza, onay ve katılma süresince herhangi bir devlet 11, 14 ya da 15. maddeler çerçevesinde çekince koyabilir."³¹ Sözleşme'nin 8. maddesinin 3. fıkrasında ise, taraf devletlerin kullanabilecekleri özel çekince nedenleri tayin edilmiştir. Vatansız bırakma ile ilgili olarak, Sözleşme'ye başka hiçbir çekince konulamaz.³²

²⁹ Sözleşme'ye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı'nda (bkz. dn. 3) 8. madde metni hatalı olarak çevrilmiştir. Tasarı'da kullanılan Türkçe ifade, orijinal ifadenin tam tersi bir anlam yaratmaktadır. Sözleşme'nin 8. maddesinin 2. ve 3. fıkralarının orijinal metnindeki, "*notwithstanding the provisions of paragraph 1 of this article*" ifadesi, resmi çeviride "bu maddenin birinci fıkrasındaki hükümleri ihlâl etmeyecek şekilde" olarak çevrilmiştir. Buna karşılık, orijinal metinde kullanılan ifade, bunun tam tersine, 8. maddenin 1. fıkrasındaki hükme rağmen uygulanabilecek istisna ve çekinceleri kastetmektedir.

³⁰ Weis, s.1084.

³¹ Sözleşme'nin 11. maddesine göre, "Sözleşmeci devletler altıncı onay ya da kabul belgesinin tesliminden hemen sonra, bu Sözleşme'nin yararlarını talep eden kişilerin taleplerini inceleyecek ve uygun mercilere başvurularını sağlamakta yardımcı olacak bir organın Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde kurulmasına çalışacaklardır". Sözleşme'nin 14. maddesi hükmünde, Sözleşme'nin uygulanması ya da yorumlanmasıyla ilgili anlaşmazlıklarda Uluslararası Adalet Divanının yetkisi düzenlenmiştir. Hükme göre, "Diğer yollarla çözümlenemedikleri takdirde, bu Sözleşme'nin yorumlanması ya da uygulanmasıyla ilgili herhangi bir anlaşmazlık, anlaşmazlığın taraflarından herhangi birinin başvuru üzerine Uluslararası Adalet Divanı'na iletilmelidir". Sözleşme'nin 15. maddesi, Sözleşme'nin taraf devletlerde uygulama alanını düzenlemektedir. Bu hükme göre, "Bu sözleşme, herhangi bir sözleşmeci devletin uluslararası ilişkilerinden sorumlu olduğu bütün özerk olmayan, vesayet altındaki, sömürge ve diğer anakara dışı ülkelerinde de geçerlidir (m. 15/1). Bu hükmün diğer fıkralarında sözleşmeci devletlerin bu hükme nasıl ve hangi usul uyarınca çekince konulabileceğini düzenlemektedir.

³² Sözleşme'nin, vatandaşlığı yitirmenin ilgilinin yakınlarına etkilerini düzenleyen 6. maddesine çekince konulabilmesi mümkün değildir. Oysa, TVK m. 31/2'de, vatandaşlığa alınma kararının iptalinin ilgilinin yakınlarına etki doğurabileceği

Sözleşme'nin 8. maddesinin öngördüğü istisnalar ve konulabilecek çekinceler şu şekilde düzenlenmiştir:

(i) Sözleşme'nin 7. maddesinin

4 ve 5. fıkralarıyla getirilen hükümler (m. 8/2-a)

Sözleşme'nin 8. maddesi, Sözleşme'nin 7. maddesinde zikredilen bazı durumlarda, uyruklukla ilişkinin kesilmesinin, vatansızlık sonucu doğursa bile düzenlenebileceği hükmünü içermektedir (m. 8/2-a). Sözleşmeci devletler, 7. maddenin 4 ve 5. fıkraları uyarınca vatandaşlıkla ilişkiyi ilgili vatansız kalsa bile kesebilir. Sözleşme'nin 7. maddesinin 4. fıkrasına göre, "yabancı bir devletin uyrukluğuna geçen kişinin vatandaşlık hakkı, gerekli mercilere bu hakkını saklı tutmak istediğini belirtmediği takdirde, ardı ardına yedi yıldan az olmamak üzere, Sözleşmeci devletin hukukunda belirtilen süre boyunca yurt dışında ikamet etmesi halinde sona erdirilebilir". Buna göre, sözleşmeci devletler, uyruklarının yabancı devlet vatandaşlığını kazanmasını vatandaşlıkla ilişki kesilme nedeni olarak kabul edebilirler. Ancak, yabancı devlet vatandaşlığını kazanan sözleşmeci devlet vatandaşı, sahip olduğu vatandaşlığını korumak istememişse, bu vatandaşlığı otomatik olarak sona erdirilmeyecek; ilgilinin en az yedi yıl boyunca yurt dışında ikamet etmesi gerekecektir. Bu hüküm, 5901 sayılı TVK ile yürürlükten kaldırılan 403 sayılı TVK'nda yer alan, kişinin uyrukluk bağıyla bağlı olduğu devletle ilgi ve bağlılığını sürdürmesine yönelik hükme benzetilebilir. Mülga 403 sayılı Vatandaşlık Kanunu'na³³ göre, herhangi bir yolla yabancı devlet vatandaşlığını kazanmış olup, kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisi ve bağlılığını kesmediğine delalet edecek resmî temas ve işlemlerde bulunmayanlar hakkında kaybettirme kararı verilebilir (m. 25/h). Fakat bu kaybettirme sebebi yürürlükteki TVK'nda yer almamaktadır.

kabul edilmiş; ilgilinin yakınlarının vatansız kalmaması şeklinde bir şarta yer verilmemiştir. TVK m. 31/2 ile Sözleşme'nin 6. maddesi arasındaki bu karşıtlığın, çekince koyma yoluyla giderilmesi söz konusu olamaz. Aynı şekilde, ilgiliye vatandaşlık kazandıran evlenmenin butlanı halinde, kişinin evliliğe bağlı olarak kazandığı vatandaşlığı yitirebileceğine ilişkin bir hüküm de Sözleşme'de yer almamaktadır. Oysa TVK m. 16/3 uyarınca kişi vatansız kalabilir.

33 Bkz. dn. 2.

Sözleşme'nin 7. maddesinin 5. fıkrasına göre ise, "Sözleşmeci devlet vatandaşının yurt dışında doğması halinde, bu devlet hukuku, kişinin vatandaşlık hakkını reşit olmasından sonraki bir yıllık sürenin bitiminde saklı tutmasını, o anda kendi sınırları içinde ikamet etmesi veya ilgili mercilere kaydolması şartına bağlı tutabilir". Bu hükme benzer bir düzenleme TVK'nda yer almamaktadır.

Sonuç olarak, Türk hukukunda, Sözleşme'nin 7. maddesinin 4 ve 5. fıkralarında yer alan vatandaşlıkla ilişki kesilme biçimleri ile örtüşen bir düzenleme bulunmadığından, Sözleşme'nin anılan hükümlerinin kullanılmasına bağlı bir vatansızlık durumu doğması da mümkün değildir. Bu itibarla, Sözleşme'nin 8. maddesinin 2. fıkrasının (a) bendinde öngörülen istisnanın TVK açısından işlevi bulunmamaktadır.

(ii) Sözleşme'nin 8. maddesinin

2. Fıkrasının (b) Bendinde Öngörülen Haller

Sözleşme'nin 8. maddesinin 2. fıkrası (b) bendine göre, Sözleşmeci bir devlet, Sözleşme'nin 8. maddesinin ilk fıkrası hükmüne rağmen, vatandaşlığa alınma işleminin yalan beyan ya da hile ile gerçekleşmesi durumunda, vatansızlık sonucu doğsa dahi kişiyi vatandaşlıktan mahrum edebilir (m. 8/2-b). TVK açısından, bu istisna hükmünün işlerliği vardır. Zira TVK m. 31'de düzenlenen vatandaşlığa alınmanın iptali sonucunda, kişi vatansız kalabilir. Ancak Sözleşme'nin 8. maddesinin getirdiği bu istisna, iptal kararının ilgilinin yakınları üzerinde etkiler doğurabileceğini öngören TVK m.31/2 ile Sözleşme arasındaki uyumsuzluğu gidermek için yeterli değildir. İstisna hükmü yalnız ilgili kişinin vatansız kaldığı durumlar için geçerlidir, ilgilinin yakınlarının vatansız kaldığı durumları kapsamaz. Sözleşme'nin, vatandaşlığı yitirmenin ilgilinin yakınlarına etkilerini düzenleyen 6. maddesine çekince konulabilmesi de mümkün olmadığından, Türk hukuku ile Sözleşme arasındaki uyumsuzluk baki kalacaktır³⁴.

(iii) Sözleşme'nin 8. maddesinin 3. Fıkrasında Öngörülen Haller

Sözleşme'nin 8. maddesinin 3. fıkrasında şu şekilde bir hüküm sevk edilmiştir:

³⁴ Bkz. dn. 31

“Bu maddenin birinci fıkrasındaki belirtilen hükümlere rağmen, bir sözleşmeci devlet, imza, onay ya da kabul aşamasında bu hakkın uygulanmasına, bu aşamayla aynı zamanda ulusal hukukunda da var olan aşağıdaki konularda çekince koyarsa, bir kişinin vatandaşlıktan çıkarılma hakkını saklı tutabilir.

- a) Sözleşmeci devlete sadakat yükümlülüğünü bozacak biçimde, kişi
 - (i) Sözleşmeci devletin açıkça belirtilen bir yasağına karşı gelerek bir diğer devlete hizmet vermiş veya hizmet vermeye devam ediyorsa veya bir başka devlette parasal çıkar sağlamış ya da sağlamaya devam ediyorsa ya da
 - (ii) Devletin yaşamsal önemdeki çıkarlarına ciddî olarak zarar verici biçimde hareket ediyorsa³⁵
- b) Kişi başka bir devlete bir bağlılık yemini etmişse ya da resmî bir beyanda bulunmuşsa ya da Sözleşmeci devlete bağlılığını yadsıdığı kanıtlarla saptanırsa.”³⁶

Sözleşme’nin bu hükmü uyarınca, Sözleşme’ye taraf bir devlet, çekince koymak suretiyle, yukarıda belirtilen nedenleri, vatansızlık sonucu yaratsa bile, vatandaşlıkla ilişki kesilme sebebi olarak düzenleyebilecektir.

Sözleşme’nin 8. maddesinin üçüncü fıkrasının (a) bendinin (i) alt bendinde tanınan olanak kullanılarak, TVK m. 29/1 (a)’da³⁷ ve (c)’de³⁸

³⁵ 5901 sayılı TVK ile yürürlükten kaldırılan 403 sayılı TVK’nda, vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesinin “çıkarma” yoluyla gerçekleştirilebileceğine ilişkin düzenleme, Sözleşme’nin bu hükmü kapsamında değerlendirilebilirdi. “Vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem” başlığı altında düzenlenen bu hükümde, devletin yaşamsal olarak çıkarlarına zarar verici eylem ifadesi kullanılmasa da, bazı fiiller bu kapsamda sıralanmıştı. Çıkarma kurumu, 5901 sayılı TVK’nda yer almamaktadır.

³⁶ Yabancı devlet vatandaşlığının izin almadan kazanılması mülga 403 sayılı TVK’nda bir kaybettirme nedeni olarak düzenlenmişti (m. 25/a). Fakat 5901 sayılı TVK’nda böyle bir kaybettirme nedeni bulunmamaktadır. Aynı şekilde, 403 sayılı TVK, Türkiye ile ilgili ve bağlılığın devam etmemesini bir kaybettirme nedeni olarak düzenlemişti (m.25/f ve h).

³⁷ Bu hükme göre, yabancı bir devletin, Türkiye’nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunup da bu görevi bırakmaları kendilerine yurt dışında dış temsilcilikler, yurt içinde ise mülki idare amirleri tarafından bildirilmesine rağmen, üç aydan az olmamak üzere verilecek uygun bir süre içerisinde kendi istekleri ile bu görevi bırakmayanların Türk vatandaşlığı, İçişleri Bakanlığı’nın teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile kaybettirilebilir.

³⁸ Bu hükme göre, izin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak as-

düzenlenen hükümler gerekçe gösterilerek çekince konulabilir. Aynı şekilde, 8. maddenin üçüncü fıkrasının (a) bendinin (ii) alt bendinden yararlanılarak çekince konulmasında, gerekçe olarak TVK m. 29/1-(b) hükmünün³⁹ gösterilebileceği düşüncesindeyiz.

c) Sözleşme'nin 8. maddesi ve Devletlerin Kendi Uyruklarını Belirleme Yetkisi

Vatandaşlık hukukunda, devletin vatandaşını tayin konusunda sahip olduğu yetki, "mahfuz yetki" / "münhasır yetki" olarak adlandırılmaktadır.⁴⁰ Münhasır yetki esası, 12.4.1930 tarihli Vatandaşlık Kanunları İhtilâfına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Lahey Sözleşmesi⁴¹ (m. 1, c.1) ve Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'nde⁴² (m. 3/1) de hüküm altına alınmıştır. Devletlerin vatandaşlarını belirleme konusundaki bu yetkisini milletlerarası sözleşmelere ve milletlerarası teamül hukuku kurallarına uygun olarak kullanması gerekir.⁴³ İnceleme konumuz olan Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme de, vatandaşlık hukuku alanında imzalanmış bir sözleşmedir. Sözleşme'de, devletin münhasır yetkisi bütünüyle ortadan kaldırılmamış; Sözleşmeci devletler, vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesinde vatansızlık hallerini ortadan kal-

kerlik yapanlar hakkında Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile kaybettirme kararı verilebilir.

³⁹ Bu hükmeye göre ise, Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Bakanlar Kurulunun izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam edenler hakkında Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile kaybettirme kararı verilebileceği düzenlenmiştir.

⁴⁰ Aybay, (Vatandaşlık), s. 15-16; Nomer, s. 5; Uluocak, N.: Vatandaşlık Hukuku (Karşılaştırmalı-Uygulamalı), Filiz Kitabevi, 3. bası, İstanbul 1989, s. 6; Güngör, (Tâbiyet), s. 12; Onar, E./Tiryakioğlu, B.: "1982 Anayasasında Milletvekilliği Vatandaşlık İlişkisi (Merve Safa Kavakçı Olayı)", *Av. Dr. Faruk Erem Armağanı*, Ankara 1999, s.562.

⁴¹ Sözleşme için bkz. League of Nations, Treaty Series, Vol. 179, p. 89, No. 4137, <<http://treaties.un.org/pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=512&lang=en>>, (30.05.2013).

⁴² Sözleşme için bkz. dn.15.

⁴³ Devletlerin uyruklarının kimler olacağını belirleme yetkisine uluslararası hukuka getirilen sınırlamalara uygun davranılmaması halinde bu vatandaşlığın diğer devletlerce tanınmaması yaptırımıyla karşılaşabilir: Aybay, (Vatandaşlık), s25; Güngör, (Tâbiyet), s. 14. Devletlerin vatandaşları belirleme alanındaki münhasır yetkilerini kullanırken vatansızlığa yol açacak şekilde eylemlerden kaçınarak insan haklarına ilişkin belgelerde düzenlenen "herkesin vatandaşlık hakkına sahip olduğuna ilişkin hükümlere uygun hareket etmesi gerekir." Bkz. Batchelor, (Avoidance), s. 13.

diracak düzenlemeler yapmama yükümü altına girmişlerdir. Ayrıca Sözleşme'nin 8. maddesinde öngörülen genel kurala çeşitli istisnalar getirilmiş ve Sözleşmeciler devletler vatandaşlığın irade dışı kaybı hallerine yönelik düzenlemeler yapma serbestisine sahip kılınmıştır.

IV. KANUN TASARISININ KABULÜ HALİNDE SÖZLEŞME İLE ÇATIŞAN TVK HÜKÜMLERİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ

Anayasa uyarınca, usûlüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir (Anayasa m. 90/5 ilk cümle). Sözleşme, kabul edilmesi halinde, kanun değerinde olacaktır. Bu nedenle, TVK'nun, Sözleşme ile uyuşmayan hükümlerinin uygulanabilirliğinin belirlenmesi gerekir. Anayasa uyarınca, "usûlüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların, aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda, milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır." (m. 90/5 son cümle)⁴⁴

Anayasa'nın 90. maddesinde yer alan "temel hak ve özgürlüklere ilişkin" ifadesi yoruma muhtaçtır. Hükümde yer alan bu ifadeyle, hangi hak ve özgürlüklerin kastedilmiş olduğunu açıklamak gerekir. Bu ifade ile yalnızca Anayasa'da düzenlenen hak ve özgürlüklerin kastedildiğini savunan bir görüşe göre, "temel hak ve özgürlükler kavramı, ilk bakışta birinci ve ikinci kuşak insan haklarını düzenleyen antlaşmaların, Anayasa yapıcı irade tarafından iç hukukta kanunlardan üstün tutulduğu izlenimini vermektedir."⁴⁵ Hükümün gerekçesinde ise, "uygulamada, usulüne göre yürürlüğe konulmuş insan haklarına ilişkin milletlerarası antlaşmalar ile kanun hükümlerinin çelişmesi halinde

⁴⁴ 7.5.2004 tarih ve 5170 SK, RG 22.5.2004, 25469, m. 7 ile değişik.

⁴⁵ Bu görüşe göre, "Anayasa'nın 17-74. maddeleri arasında yer alan kişisel (m. 17-40) ve siyasal haklar (m. 66-74) (örn. 1966 tarihli ikiz sözleşmeler) ile sosyal ve ekonomik haklarla (m.41-65) ilgili antlaşma hükümlerinin (örneğin ILO Sözleşmeleri) yasa hükümlerine üstünlüğünün kabul edildiği ileri sürülebilir." Bkz. Başlar, K.: Uluslararası Antlaşmaların Onaylanması, Üstünlüğü ve Anayasal Denetimi Üzerine", MHB, Prof. Dr. Sevin Toluner'e Armağan, İstanbul 2004, Y.24, S.1-2, s. 314. Aynı yönde bkz. Gözler, K.: Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Yayınevi, 9. baskı, Bursa 2010, s.280, (Dersler); Çimen, Y.: İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa m.90/son), Türkiye Barolar Birliği, Panel, İkinci Oturum, Ankara 5 Kasım 2004, s.94. İlgili görüş ve görüşün eleştirisi için Karagülmez, A.: 5170 Sayılı Yasa'yla Anayasa'nın 90. Maddesinde Yapılan Değişikliğe Bir Bakış, TBB Dergisi, Ankara 2004, S.54, s.168.

ortaya çıkacak bir uyuşmazlığın hallinde, hangisine öncelik verileceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi amacıyla 90. maddenin son fıkrasına hüküm eklenmektedir”, denilmektedir. Hükümün gerekçesinden “temel hak ve özgürlükler” ile kastedilenin geniş anlamıyla “insan hakları” olduğu ve bunun Anayasa’da açıkça düzenlenen temel hak ve özgürlüklerin ötesine geçtiği sonucuna ulaşmak mümkündür.⁴⁶ Bu yaklaşımın kabulü halinde, “temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalar” kavramına, içinde insan hakları ifadesi geçmese bile, insan haklarına ilişkin konuları düzenleyen tüm uluslararası antlaşmaların dâhil edildiği⁴⁷ sonucuna ulaşılabilir.⁴⁸

Çalışma konumuz açısından soruna bakarsak, vatandaşlık hakkının, dolayısıyla Sözleşme’nin, hükümün kapsamına girip girmediğinin tespiti gereklidir. Vatandaşlık, Anayasa’nın Dördüncü Bölümü’nde

⁴⁶ “Kuşkusuz bu terim, ne Anayasa’daki “temel hak ve hürriyetler” ile sınırlı olarak anlaşılabilir, ne de Anayasadaki temel hak ve özgürlükler listesiyle sınırlı tutulabilir. Usulüne göre yürürlüğe koyduğumuz, yani kısaca onayladığımız tüm uluslararası sözleşmelerdeki insan hakları ve temel özgürlükler, bu terimin kapsamı içindedir. Bu terim, ister kişisel ve siyasal hakları, ister ekonomik, sosyal ve kültürel hakları, isterse “üçüncü” ya da/hatta “dördüncü” kuşak olarak nitelenen görece yeni insan hakları olsun, onayladığımız ve onaylayacağımız tüm sözleşmelerde güvenceye bağlanan tüm insan haklarını kapsar”: Gülmez, M.: İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa m.90/son), Türkiye Barolar Birliği, Panel, İkinci Oturum, Ankara 5 Kasım 2004, s.65, (Tebliğ); Gülmez, M.: “Anayasa Değişikliği Sonrasında İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukuktaki Yeri ve Değeri”, *TBB Dergisi*, Ankara 2004, S.54, s.153, (İnsan Hakları Sözleşmeleri).

⁴⁷ Anayasa m. 90/5’in lafzi yorumuyla yetinmeyip, sistematik yoruma başvurulursa benzer sonuçla karşılaşılabilir. Sistematik yorum, bir hukuk kuralının, hukuksal düzenleme içindeki yerine bakılmasını gerektirir. Bu açıdan bakarsak, hükümün uluslararası antlaşmalar başlığı altında düzenlendiğini görürüz. Hükümde, uluslararası antlaşmaların hepsi değil; bu antlaşmalardan “belli bir kısmının”, kanunlarla aynı konuda farklı hükümler içermeleri halinde, kanuna göre üstün tutulacakları kuralı getirilmiştir. Anayasa’nın anayasa şikayetini konu alan hükmünde (Any m.148) düzenlenen “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin” bu antlaşmalar arasında daha farklı bir yeri olduğu yolunda bkz. Altıparmak, K.: Kadının Soyadı: Temel Haklar Rejimini Düşünmek İçin Bir Fırsat”, <<http://bianet.org/biamag/bianet/131635-kadinin-soyadi-temel-haklar-rejimini-dusunmek-icin-bir-firsat>>, (30.5.2013).

⁴⁸ Anayasa m. 90 bakımından dikkat edilmesi gereken bir başka husus, “antlaşma” kavramının niteliğine ilişkindir. “Hukukî mahiyeti ve dolayısıyla bağlayıcılık vasfı açısından aralarında fark olmamasına rağmen, milletlerarası hukuk kuralları getiren yazılı belgeler için 14 kadar değişik terim kullanılmaktadır. Anayasa’nın 90. maddesinde, bu terimlerden en genel olanı seçilmiştir”. Bkz. Karagülmez, s.165. Bu nedenle, inceleme konumuz olan Sözleşme’nin vatansızlığa ilişkin bir “antlaşma” olduğu açıktır.

“siyasî haklar ve ödevler” başlığı altında temel haklar arasında düzenlenmiştir (m. 66). Bu anlamda, Anayasa bakımından vatandaşlık hakkı, temel bir hak olarak kabul edilir; fakat kanımızca vatansız kalma hakkı temel bir hak olarak kabul edilemez. Vatandaşlık hakkının, diğer temel haklardan farklı olarak, içeriği ve sona ermesi bakımından devlete çok geniş yetkiler vermesi, bu hakkın temel bir hak olarak değerlendirilmesine engel olmamalıdır.

Uluslararası insan hakkı belgelerinde uyruklu ya da vatandaşlığın temel bir hak ya da bir insan hakkı olarak düzenlendiğini de söylemek mümkündür. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin⁴⁹ 15. maddesinde, herkesin bir uyrukluğa hakkı olduğu ve kimsenin keyfi olarak bu haktan ve uyrukluğunu değiştirme hakkından yoksun bırakılamayacağı düzenlenmektedir.⁵⁰ Çocuk Hakları Bildirgesi’nde,⁵¹ çocuğun doğumundan başlayarak bir uyrukluğa hakkı olduğu belirtilmiştir (m. 3). BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme’ye⁵² göre, “her çocuğun bir uyrukluğa kazanmaya hakkı vardır” (m. 24/3). Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi’nde⁵³ herkesin uyrukluğa hakkı olduğu açıkça düzenlenmiştir (m. 4/1-a). Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi’ne⁵⁴ göre, “herkesin bir uyrukluğa sahip olma hakkı vardır. Eğer başka bir devletin uyrukluğuna sahip değilse, herkes kendi ülkesinde doğmuş

⁴⁹ Bildiri’nin İngilizce Almanca ve Fransızca metinleri için bkz. Aybay, A./ Aybay, R.: Hukuka Giriş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 8. baskı, İstanbul 2012, s. 336-353, (Hukuk). Bildiri’nin Türkçe çevirisi için bkz. Aybay, R.: Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Türkiye Barolar Birliği Yayınları No:113, Ankara 2006, (Evrensel Bildiri).

⁵⁰ “Bu hakkın devletlere karşı ileri sürülebilecek bir hak olabilmesi için, devletlerin uyrukluğa kazanmak isteğiyle kendilerine yapılan başvuruları kabul etmek ve olumlu sonuçlandırmak konusunda bir yükümlülük altında olması gerekirdi. Oysa, uluslararası hukukun günümüzdeki durumu, hiçbir devlete kişilere kendi uyrukluğunu verme yükümlülüğü getirecek düzeyde değildir”: Aybay, R.: “İnsan Hakları Açısından “Vatandaşlık”, *Cogito Dergisi, İnsan Hakları Sayısı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s.184, (İnsan Hakları).

⁵¹ Bildirge metni için bkz. <http://www.cocukhaklari.gov.tr/tr/content/show/25/birlesmis_milletler_cocuk_haklari_bildirisi.html>, (30.5.2013).

⁵² Sözleşme’nin İngilizce metni için bkz. United Nations, Treaty Series, Vol.999, s.171. Türkiye, Sözleşme’yi 15.8.2000 tarihinde imzalamış; 4.6.2003 tarih ve 4868 SK ile Sözleşme’nin onaylanmasının uygun bulunduğu kanun çıkarılmıştır (RG, 18.6.2003, 25142). Sözleşme metni için bkz. <www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf>, (30.5.2013).

⁵³ Bkz. dn.15.

⁵⁴ Sözleşme’nin İngilizce metni için bkz. <http://www.oas.org/dil/treaties_B32_American_Convention_on_Human_Rights.htm>, (30.5.2013).

olduğu devletin uyrukluğuna hak kazanacaktır. Kimse uyrukluğundan ve uyrukluğunu değiştirme hakkından keyfî olarak mahrum bırakılamaz.” (m. 20)⁵⁵

Sonuç olarak, vatandaşlık (uyruklu) hakkı hem bir insan hakkıdır, hem de Anayasa’da yer alan temel haklardan birisidir. Bu sebeple, Anayasa m. 90/5’te zikredilen “temel hak ve özgürlüklere ilişkin” ifadesi, nasıl yorumlanırsa yorumlansın vatandaşlık hakkını kapsar. Esasen vatandaşlık hakkını korumayı hedefleyen Sözleşme de, “temel hak ve özgürlüklere ilişkin” milletlerarası antlaşmalar arasında yer alır. Bu itibarla, onay kanunu tasarısının yasalaşması halinde, Sözleşme ile TVK’nun çatıştığı noktalarda, Sözleşme hükümlerinin üstün tutulması gerekecektir.

SONUÇ

Türkiye’nin, Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmesi’ni onaylama kararında olması sevindirici bir gelişmedir. Çünkü Sözleşme, doğumla veya sonradan ortaya çıkan vatansızlık hallerine ilişkin olumlu hükümler içermektedir. Sözleşme’nin en dikkat çekici hükmü 8. maddesi olup, hükümde vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesinde ortaya çıkan vatansızlık halleri önlenmek istenmektedir. Aynı hükümde, bazı hallerde, bu kurala çekince konulabileceği de düzenlenmiştir.

TVK’nun, özellikle vatandaşlıktan yoksun bırakmaya ilişkin hükümlerinin (kaybettirme ve vatandaşlığa alınma kararının iptali) uygulanması sonucunda, Sözleşme tarafından gerçekleşmesi istenmeyen vatansızlık halleri doğabilmektedir. Bu nedenle, Türkiye’nin Sözleşme’nin 8. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen haller için çekincesini beyan etmesi gerekir. Fakat 8. madde vasıtasıyla çekince konulabilecek haller arasında, evliliğe bağlı olarak vatandaşlık kazanan kişinin, “evliliğin butlanı” halinde vatandaşlığını yitirmesine ilişkin bir hüküm yoktur. Oysa TVK m. 16/3 nedeniyle, bir kişinin bu şekilde vatansız kalması mümkündür. Aynı şekilde, vatandaşlıkla ilişkinin ke-

⁵⁵ Farklı bir durum olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ise uyrukluğun bir hak olarak kabul edildiğini gösteren herhangi bir hüküm yoktur. Bununla birlikte Sözleşme’de başka hakların sağlanması ya da güvence altına alınmasıyla ilgili düzenlemelerde uyruklu konusuna değinilen haller hakkında bkz. Aybay, (İnsan Hakları), s.185.

silmesinin, ilgilinin yakınlarının başka bir devlet vatandaşlığına sahip olması ya da elde edilmesi şartına bağlı tutan Sözleşme'nin 6. maddesi hükmü ile TVK m. 31/2'de düzenlenen "Türk vatandaşlığına alınmanın iptali hakkında kararın ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan eş ve çocuklar hakkında da -bu kişilerin vatansız kalmamalarına ilişkin bir şart öngörülmezsizin- uygulanacağına ilişkin hüküm, birbiriyle uyuşmamaktadır. Bu iki durumda yapılması gereken, 5901 sayılı TVK'nun Sözleşme hükümlerine uygun olarak yeniden düzenlemesi ya da bu düzenlemenin yapılmaması halinde, Anayasa'nın 90. maddesi 5. fıkrası gereği, Sözleşme'nin TVK karşısında üstün tutulmasıdır. Önüne gelen uyuşmazlıkta ilgili hükümleri uygulayacak olan mahkeme bu gerçeği dikkate almalıdır. Aksi takdirde, TVK'nun Sözleşme ile çelişen hükümlerinin Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrasına aykırılığı nedeniyle iptal edilebilirliği de gündeme gelebilir. İtiraz yolu ile yapılabilecek bir başvuru (Anayasa m. 152/1) sonucunda, Anayasa Mahkemesi'nin, davada uygulanacak olan TVK'nun, Sözleşme ile çelişen hükmünü iptal edebileceği söylenebilir.⁵⁶

KAYNAKLAR

- Altıparmak, K.: Kadının Soyadı: Temel Haklar Rejimini Düşünmek İçin Bir Fırsat", <<http://bianet.org/biamag/bianet/131635-kadinin-soyadi-temel-haklar-rejimini-dusunmek-icin-bir-firsat>>, (30.5.2013).
- Altuğ, Y.: "Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1963, C.29, S.1-2, s.201-217.
- Aybay, A./Aybay, R.: Hukuka Giriş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 8. baskı, İstanbul 2012, (Hukuk).
- Aybay, R.: Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Türkiye Barolar Birliği Yayınları No:113, Ankara 2006, (Evrensel Bildiri).

⁵⁶ Bu konudaki tartışmalar için bkz. Özbudun, E.: Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, 13. baskı, Ankara 2012, s.412-414; Karagülmez, s.175-176. Anayasa Mahkemesi tarafından yapılacak olan anayasaya uygunluk denetimlerinde, Anayasa'nın 90. maddesi 5.fıkrası gereği, insan haklarına ilişkin milletlerarası antlaşmaların da ölçü norm olarak kullanılması gerektiği yönündeki görüşler için bkz. Kaboğlu, İ. Ö.: Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar), Legal Yayıncılık, 8. baskı, İstanbul 2012, s.359; Erdoğan, M.: Anayasa Hukuku, Orion Kitabevi, 7. baskı, Ankara 2011, s.312. Karşı görüş için bkz.: Sabuncu, Y.: Anayasaya Giriş, İmaj Yayınevi, 14. baskı, Ankara 2009, s.75; Gözler, K.: Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (Cilt II), Ekin Yayınevi, 1. baskı, Bursa 2011, s. 784, (Teori).

- Aybay, R.: Vatandaşlık Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2006, (Vatandaşlık).
- Aybay, R.: “İnsan Hakları Açısından Vatandaşlık”, *Cogito Dergisi, İnsan Hakları Sayısı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s.179-194, (İnsan Hakları).
- Başlar, K.: Uluslararası Antlaşmaların Onaylanması, Üstünlüğü ve Anayasal Denetimi Üzerine”, *MHB, Prof. Dr. Sevin Toluner’e Armağan*, İstanbul 2004, Y.24, S.1-2, s.279-336.
- Batchelor, C.A.: “Stateless Persons: Some Gaps in International Protection”, *International Journal of Refugee*, 1995, Vol.7, No.2, s.232-259, (Stateless Persons).
- Batchelor, C. A.: “Transforming International Legal Principles Into National Law: The Right to A Nationality and the Avoidance of Statelessness”, *Refugee Survey Quarterly*, 2006, Vol. 25, Issue: 3, s. 8-25), (Avoidance).
- Çimen, Y.: İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa m.90/son), Türkiye Barolar Birliği, Panel, İkinci Oturum, Ankara 5 Kasım 2004, s.92-99.
- Dardağan Kibar, E.: “Türk Vatandaşlık Hukukunda Seçme Hakkı”nın Gelişimi”, *Prof. Dr. İlhan Unat’a Armağan*, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara 2012, s. 255-290.
- Doğan, V.: 5901 Sayılı Kanuna Göre Güncellenmiş Türk Vatandaşlık Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 11. baskı, Ankara 2012.
- Erdem, B.: Türk Vatandaşlık Hukuku, Beta Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Erdoğan, M.: Anayasa Hukuku, Orion Kitabevi, 7. baskı, Ankara 2011.
- Goodwin-Gill, G.S.: “Convention on the Reduction of Statelessness, Introductory Note”, <http://untreaty.un.org/cod/avl/pdf/ha/crs/crs_e.pdf> , (30.5.2013), s.1-5.
- Gözler, K.: Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Yayınevi, 9. baskı, Bursa 2010, (Dersler).
- Gözler, K.: Anayasa Hukukunun Genel Teorisi (Cilt II), Ekin Yayınevi, 1. baskı, Bursa 2011, s. 784, (Teori).
- Gülmez, M.: “Anayasa Değişikliği Sonrasında İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukuktaki Yeri ve Değeri”, *TBB Dergisi*, Ankara 2004, S.54, s.147-161, (İnsan Hakları Sözleşmeleri).
- Gülmez, M.: İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa m.90/son), Türkiye Barolar Birliği, Panel, İkinci Oturum, Ankara 5 Kasım 2004, s.38-82, (Tebliğ).
- Güngör, G.G.: Tâbiyet Hukuku Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler-Şeyler, Yetkin Yayınları, Ankara 2012, (Tâbiyet).
- Güngör, G.: “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, *MHB, Yılmaz Altuğ’a Armağan Özel Sayısı*, İstanbul 1997-1998, Y. 17-18, S. 1-2, s. 229-250, (AVS).

- Kaboğlu, İ. Ö.: Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar), Legal Yayıncılık, 8. baskı, İstanbul 2012.
- Karagülmez, A.: 5170 Sayılı Yasa'yla Anayasa'nın 90. Maddesinde Yapılan Değişikliğe Bir Bakış, *TBB Dergisi*, Ankara 2004, S.54, s.163-177.
- Nomer, E.: Türk Vatandaşlık Hukuku, Filiz Kitabevi, 17. baskı, İstanbul 2009.
- Onar, E./Tiryakioğlu, B.: "1982 Anayasasında Milletvekilliği Vatandaşlık İlişkisi (Merve Safa Kavakçı Olayı)", *Av. Dr. Faruk Erem Armağanı*, Ankara 1999, s.557-594.
- Özbudun, E.: Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, 13. baskı, Ankara 2012.
- Sabuncu, Y.: Anayasaya Giriş, İmaj Yayınevi, 14. baskı, Ankara 2009.
- Tanrıbilir, F. B.: "Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku", *MHB, Prof. Dr. Ergin Nomer'e Armağan*, İstanbul 2002, Y. 22, S. 2, s. 791-818.
- Turhan, T./Tanrıbilir, F.B.: Vatandaşlık Hukuku Ders Notları, Yetkin Yayınları, 2. baskı, Ankara 2010.
- Uluocak, N.: Vatandaşlık Hukuku (Karşılaştırmalı-Uygulamalı), Filiz Kitabevi, 3. baskı, İstanbul 1989.
- Weis, P.: The United Nations Convention on the Reduction of Statelessness", *The International and Comparative Law Quarterly*, 1962, Vol.11, Issue: 4, s.1073-1096.